

Іван Іванович ЗРАЙЛО

аспірант, Львівський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0003-3051-8655

E-mail: I.zrailo@ukr.net

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ І ПЕРЕДУМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК УКРАЇНИ

Зрайло, І. І. Оцінювання стану і передумов реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України [Текст] / Іван Іванович Зрайло // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 2. – С. 232–242. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Роль агропромислового комплексу та його зернопродуктового підкомплексу як базисного напрямку функціонування є стратегічно важливою для утвердження конкурентних позицій України не лише з боку торговельно-економічних відносин, але й детермінант політико-правового характеру, адже в умовах загострення проблеми дефіциту якісного та безпечного продовольства в глобальному вимірі зернопродуктовий підкомплекс АПК формалізується як інструмент відстоювання та задоволення національних інтересів держави. Окрім того, сприятливі передумови для виробництва зерна в Україні є основою формування зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК, який може забезпечити державний бюджет стабільними надходженнями валюти.

Метою статті є дослідження стану та передумов реалізації зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК.

Результати. У роботі окреслено перешкоди, які суттєво обмежують параметри реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України. Доведено відсутність сприятливих передумов для інвестора у сфері зернопродуктового підкомплексу АПК. Проаналізовано стан реалізації зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняного зернопродуктового підкомплексу. Крім цього, з метою розуміння масштабів і стратегічно вагомої ролі зернопродуктового підкомплексу АПК України в забезпеченні світової потреби у зерні представлено баланси світового ринку пшениці в розрізі основних країн-експортерів.

Висновки. Функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК України формує сприятливі передумови для реалізації його зовнішньоекономічного потенціалу. Ратифікація «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» забезпечила стратегічну переорієнтацію експортних потужностей зернопродуктового підкомплексу АПК з Російської Федерації та країн СНД на ринки країн-членів ЄС. Так само лідируючі позиції серед імпортерів вітчизняного зерна займають Єгипет, Китай та Іспанія. Серед основних чинників обмеження параметрів реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК доцільно виділити такі: недосконалість інституційного середовища, низький рівень інноваційно-технологічної модернізації галузі, надмірна сировинна спрямованість експорту, недостатня диверсифікація зовнішніх збутових ринків, нерозвиненість мережі об'єктів логістичної інфраструктури, неузгодженість вітчизняних і міжнародних стандартів сертифікації якості та безпеки продукції.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, зовнішньоекономічний потенціал, агропромисловий комплекс.

ASSESSMENT OF THE CONDITION AND PRECONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE FOREIGN ECONOMIC CAPACITY OF THE AGRICULTURAL INDUSTRY'S GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX IN UKRAINE

Abstract

Introduction. *The role of the agricultural industry and its grain products subcomplex as the basic functioning direction is strategically important for strengthening Ukrainian competitive positions both from the viewpoint of trade and economic relations and the determinants of political and legal nature. Indeed, grain products subcomplex of the agricultural industry is formalized as a tool to defend and meet national interests in conditions of aggravated problem of quality and safe food deficit. Moreover, favorable preconditions for grain production in Ukraine is the basis of forming of the foreign economic capacity of the agricultural industry's grain products, which can provide consistent currency revenues to the state budget.*

The paper aims to research the condition and preconditions of the implementation of the foreign economic capacity of the domestic grain products subcomplex of the agricultural industry.

Results. *The paper outlines the obstacles that substantially restrict the parameters of implementation of the foreign economic capacity of the agricultural industry's grain products subcomplex in Ukraine. The lack of favorable preconditions for an investor in the agricultural industry's grain products subcomplex is emphasized. The condition of implementation of the foreign economic capacity of the domestic grain products subcomplex is analyzed. Moreover, in order to understand the scales and the strategically important role of the agricultural industry's grain products subcomplex in Ukraine are presented in meeting the global need for grain, the balances of the global wheat market across main countries-exporters.*

Conclusions. *The functioning of the grain products subcomplex of the agricultural industry of Ukraine forms the favorable preconditions to implement its foreign economic capacity. Ratification of the EU-Ukraine Association Agreement has secured the strategic reorientation of the export capacities of the grain products subcomplex of the agricultural industry from the Russian Federation and the CIS countries towards the markets of the EU Member States. Egypt, China, and Spain hold the leading positions among the importers of domestic grain. The following factors of restriction of the parameters of foreign economic capacity implementation in the agricultural industry's grain products subcomplex should be emphasized: flawed institutional environment, low level of industry innovative-technological modernization, excessive raw materials orientation of export, poor diversification of foreign sales markets, underdeveloped chain of logistics infrastructure facilities, non-correspondence of domestic and international standards of product quality and safety certification.*

Keywords: *grain products complex, foreign economic capacity, agricultural industry.*

JEL classification: N50; O13

Вступ

Забезпечення ефективного функціонування вітчизняного зернопродуктового підкомплексу є однією з найактуальніших проблем розвитку усього АПК держави, адже зерновиробництво, окрім важливого соціально-економічного, має ще й політичне значення для розвитку національної економіки. Зерно завжди належало до конкурентоспроможних продуктів на міжнародному ринку і може бути вагомим важелем впливу на світову економіку. Посилення стратегічної важливості зернопродуктового підкомплексу АПК України обґрунтовується з огляду на такі усталені глобальні тенденції як: зростання загальної чисельності населення на землі, яке апіорі формує запит щодо нарощування виробництва зерна й продуктів його переробки; загострення проблеми кліматичних

змін і глобального потепління, наслідками яких є непридатність значних площ сільськогосподарських угідь до вирощування продукції сільського господарства; розвиток світової логістики, диверсифікація каналів постачання сировини та продукції, а також оптимізація матеріальних потоків; зростання у світовому вимірі запиту до нарощування пропозицій здорової та безпечної аграрної продукції; посилення наростаючого дефіциту продовольства й ускладнення вирішення проблеми своєчасного задоволення запитів і потреб аграрного ринку на глобальному рівні.

Проблематика формування і реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК достатньо висвітлена у наукових роботах вітчизняних дослідників. Так, у працях Н. Юріної [1, с. 45-51], В. Бегми [2, с. 189-196] та І. Авксентієва [3, с. 55-57] визначаються загальні параметри та напрями формування експортного потенціалу галузевих підкомплексів національної економіки. Науковці Н. Клименко [4, с. 191-199], О. Березіна [5, с. 12-14] значну увагу приділяють обґрунтуванню структурних складових зовнішньоекономічного потенціалу галузі. Такі вчені як О. Фещенко [6, с. 229-236] та А. Ключник [7, с. 834-839] досліджують ключові сфери реалізації зовнішньоекономічного потенціалу секторів економіки. Проте особливості сучасного періоду розвитку зернопродуктового підкомплексу та безпосередньо АПК потребують нових більш досконалих підходів до розуміння декомпозиції зовнішньоекономічного потенціалу цього сектору національної економіки.

Мета та завдання статті

Метою дослідження є оцінювання стану і передумов реалізації зовнішньоекономічного потенціалу вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК.

Виклад основного матеріалу

Імплементация прикладних засад двосторонньої угоди надала структурного поштовху для проведення системних змін у функціонуванні зернопродуктового підкомплексу АПК України, серед яких, зокрема, наближення вітчизняних норм і стандартів сертифікації зерна та продуктів його переробки до передових європейських стандартів; проведення часткової модернізації виробничо-господарських потужностей зернопродуктового підкомплексу АПК на інноваційних засадах; диверсифікація каналів постачання продукції зернопродуктового підкомплексу та нарощування логістичних потужностей. Водночас, й до цих пір існує низка перешкод, які суттєво обмежують параметри реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України, а саме: наявність корупційних і бюрократичних обмежень у здійсненні експортно-імпортних операцій; системні прояви обмеження доступу дрібних і середніх виробників до здійснення зовнішньоекономічної діяльності на ринку зерна та продуктів його переробки; інертність процесу гармонізації вітчизняних і європейських підходів до організації технологічних процесів виробництва зерна та продуктів його переробки; обмеженість елеваторних потужностей вітчизняних виробників, що ускладнює реалізацію зернових і зернобобових за найбільш вигідними цінами протягом цілого маркетингового року; надмірна сировинна спрямованість експорту продукції вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК. Базовим індикатором ділової активності ведення зовнішньоекономічної діяльності є динаміка прямих іноземних інвестицій, обсяги яких представлені в табл. 1.

Попри спад прямих іноземних інвестицій в економіці України в 2010-2018 роках на 21,6 % й скорочення на цьому фоні прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство на 14,9 %, слід відзначити критично низьку частку цього сектору економіки в загальній структурі досліджуваних інвестицій, яка в 2018 році становила всього лише 1,8 %. Такий разючий диспаритет між часткою прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство й системно утворюючою роллю

цього виду економічної діяльності в національній економіці України суттєво стримує реалізацію зовнішньоекономічного потенціалу агропромислового комплексу в цілому та його зернопродуктового підкомплексу зокрема. Інвестиційна привабливість вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК формується не лише під впливом таких чинників як утримувана норма прибутку й рентабельність бізнесу, перспективні очікування розвитку галузі, легкість і доступність освоєння іноземних інвестицій, але й економічна безпека АПК, гарантування захисту прав власності іноземного інвестора, справедлива система господарської юрисдикції судів тощо.

Таблиця 1. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за деякими видами економічної діяльності в 2010-2018 роках

Показники	Роки					2018 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2016	2017	2018	
Усього, млн дол США	39824,5	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	79,4
Сільське, лісове та рибне господарство, млн дол. США	680,0	617,0	502,2	586,2	578,6	85,1
частка в загальній структурі, %	1,7	1,6	1,6	1,9	1,8	-0,1
Промисловість, млн дол. США	16617,7	12419,4	9893,6	9667,6	10543,7	63,4
частка в загальній структурі, %	41,7	32,4	30,8	31,0	33,4	-8,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів, млн дол. США	4359,8	6037,6	5247,4	5106,5	4957,8	113,7
частка в загальній структурі, %	10,9	15,7	16,3	16,4	15,7	4,8
Інші види економічної діяльності, млн дол. США	18167,0	19282,8	16479,3	15870,0	15526,3	85,5
частка в загальній структурі, %	45,7	50,3	51,3	50,7	49,1	3,4

Джерело: складено автором на основі [8, с. 25].

Очевидно, що такі малі обсяги й частка прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство України свідчить про відсутність сприятливих передумов для інвестора (як соціально-економічних, так і політико-правових) у сфері зернопродуктового підкомплексу АПК.

Ефективність реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК обумовлюється двома базовими параметрами: перший - масштаби й обсяги виробничо-господарської діяльності галузі, а другий – інституційно-економічна спроможність вітчизняного зернопродуктового підкомплексу трансформувати наявні конкурентні переваги в кінцеві показники ефективності функціонування організаційно-економічного механізму реалізації зовнішньоекономічного потенціалу. Доцільно відзначити, на наявні виробничі потужності формують сприятливі передумови для нарощування й диверсифікації каналів збуту зерна та продуктів його переробки на світовому аграрному ринку, про що свідчить рівень забезпеченості в Україні населення основними видами продовольства в 2018 році з урахуванням показників калорійної збалансованості раціону та науково-обґрунтованих норм споживання продуктів харчування у розрахунку на одну особу (рис. 1).

Як можемо спостерігати, обсяги виробництва зерна в Україні в 3,2 рази перевищують внутрішню потребу у його споживанні населенням. При цьому, цей показник є найвищим серед усіх видів продовольства. Очевидно, що такі обсяги виробництва апіорі обумовлені сприятливим наявним природно-ресурсним потенціалом, а також стратегічною орієнтованістю вітчизняних суб'єктів зернопродуктового підкомплексу АПК на нарощування масштабів експорту.

Аналізуючи баланс зерна в Україні в 2010-2018 роках (табл. 2), можна констатувати істотне нарощування обсягів його виробництва (78,4 %) й експорту (збільшився в 3,2 рази).

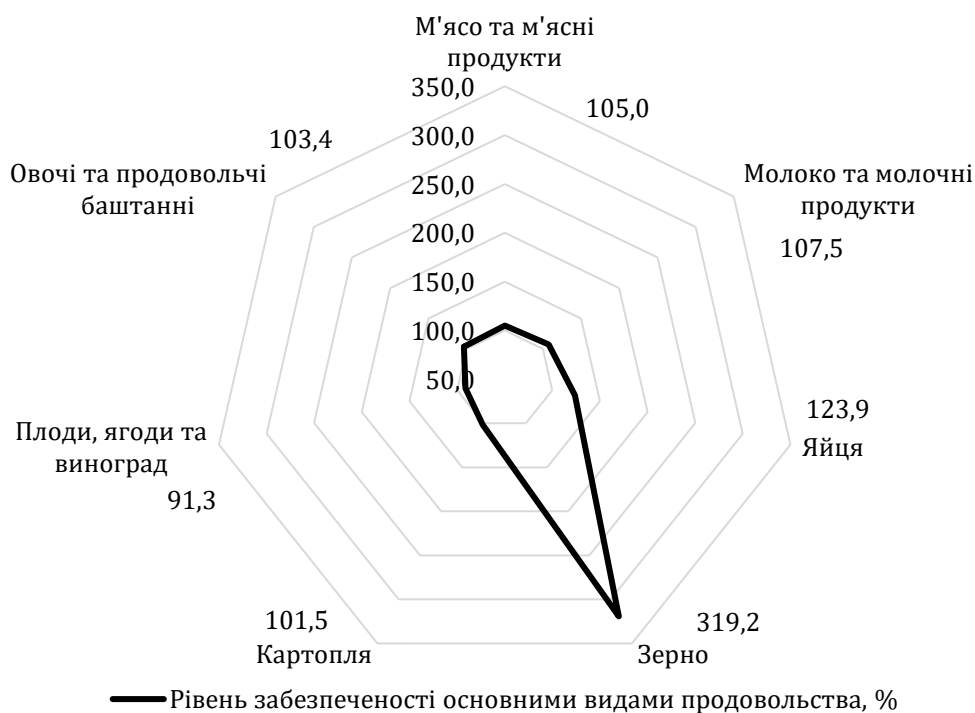

Рис. 1. Забезпеченість населення основними видами продовольства в Україні, 2018 рік, % [авторська розробка на основі 8, с. 220].

Таблиця 2. Баланс зерна (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно) в Україні в 2010-2018 роках (тис. тон)

Показники	Роки					2018 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2016	2017	2018	
Виробництво	39271	60126	66088	61917	70057	178,4
Зміна запасів (на кінець року)	-2054	-3204	2130	-1465	5447	-
Імпорт	175	190	240	255	280	160,0
Усього ресурсів	41500	63520	64198	63637	64890	156,4
Експорт	14239	38338	41451	42499	42940	у 3 р. б.
Витрачено на корм	14787	14189	12278	11011	11698	79,1
Витрачено на посів	3222	2597	2330	2120	2232	69,3
Втрати	794	1400	1350	1106	1253	157,8
Переробка на нехарчові цілі	1650	1089	1044	1246	1157	70,1
Фонд споживання	6808	5897	5745	5655	5610	82,4
Коефіцієнт покриття експорту імпортом	81,4	201,8	172,7	166,7	153,4	72,0

Джерело: складено автором на основі [8, с. 213].

При цьому, доцільно відзначити, що протягом досліджуваного періоду коефіцієнт покриття експорту імпортом зерна зріс на 72 пункти й у 2018 році становив 153,4. Таке тотальне домінування експорту над імпортом свідчить про наявність стійких конкурентних позицій вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК не лише на внутрішньому, але й на зовнішньому аграрному ринку.

Аналізуючи товарну структуру експорту та імпорту продукції АПК в Україні, доцільно відзначити системоутворюючу роль зернових культур у реалізації, насамперед, експортного потенціалу не лише зернопродуктового підкомплексу, але й цілого аграрного сектору економіки держави (рис. 2). Так, частка зернових культур у загальній структурі експорту продукції АПК у 2019 році становила 43,5 %, тоді як їх частка в імпорті склала всього лиш 3,2 %.

Критичним є диспаритет між обсягами експорту та імпорту готових продуктів харчування, яка характеризується як продукція з високою доданою вартістю. Зокрема, у

2019 році їх частка в структурі імпорту склала 45,6 %, тоді як частка в структурі експорту становила всього лиш 14,5 %. Поряд із цим, доцільно відмітити вкрай низьку частку в структурі експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості та готових продуктів із зерна, що склали 0,9 % й 1,2 %, відповідно.

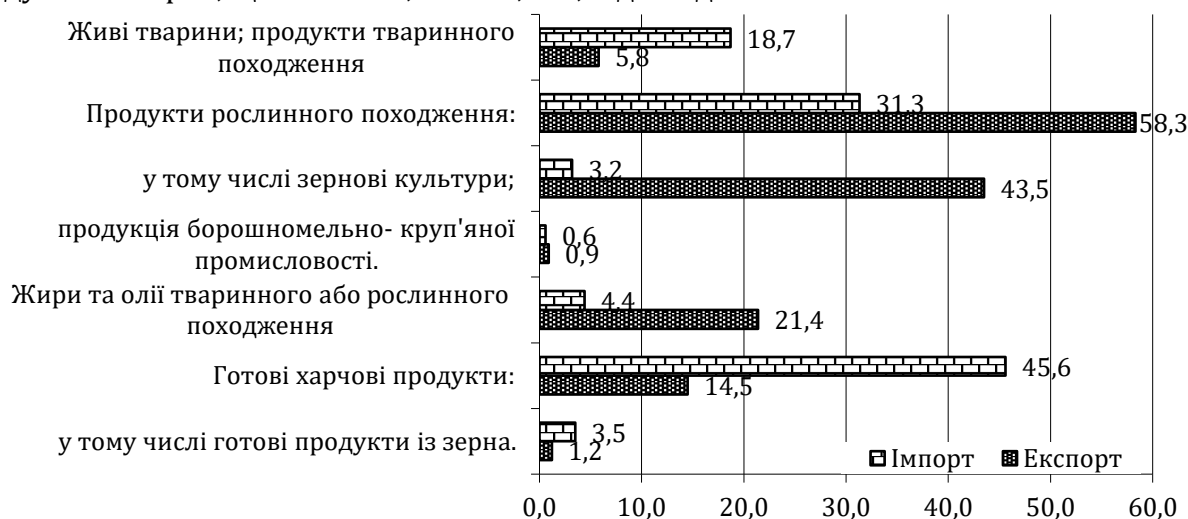

Рис. 2. Структура товарного експорту та імпорту продукції АПК в Україні, 2019 рік, % [авторська розробка на основі 9, с. 39-41].

Така низька частка перешкоджає не лише становленню процесів ефективної реалізації їх зовнішньоекономічного потенціалу, але розвитку національної економіки загалом, що формалізується у такому: 1) посилення залежності держави від імпортних готових продуктів харчування; 2) погіршення конкурентних позицій як на внутрішньому, так і зовнішньому аграрному ринках; 3) перерозподіл частини потенційних доходів на користь основних конкурентів на аграрному ринку; 4) посилення сировинної спрямованості аграрного сектору економіки та підвищення інтенсивності використання природно-ресурсного потенціалу АПК і природних екосистем сільських територій; 5) обмеження параметрів розширеного відтворення зернопродуктового підкомплексу АПК.

Натомість, нарощування частки продукції зернопродуктового підкомплексу в структурі експорту з високою доданою вартістю формує унікальні конкурентні переваги для інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів, підвищення рівня зайнятості населення у сфері переробки зерна, нарощування обсягів податкових відрахувань до бюджету, стимулювання розбудови горизонтально-вертикальних ділових взаємозв'язків суб'єктів зернопродуктового підкомплексу АПК, посилення ролі зернопродуктового підкомплексу АПК у процесах формування ВВП держави. Доцільно відзначити, що крім суто внутрішньогалузевих причин низької частки в структурі експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК з високою доданою вартістю (низький рівень інноваційної модернізації техніко-технологічних потужностей, невідповідність національних і міжнародних стандартів сертифікації готової продукції, недостатній рівень конкурентоспроможності останньої на цільових сегментах аграрного ринку поряд з іноземними продуктивними аналогами), існує дестабілізуючий вплив об'єктивних зовнішніх причин, що формалізуються в лобіюванні з боку іноземних держав інтересів їх національних виробників продукції зернопродуктового підкомплексу АПК з високою доданою вартістю через використання інструментів державної підтримки, встановлення митних обмежень і зборів, популяризації продукції місцевого виробництва, створення бюрократичних перепон доступу до виходу на їх внутрішній аграрний ринок для українського виробника. Тому нарощування частки експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК, що містить високу додану вартість потребує мобілізації консолідованих зусиль не лише самих суб'єктів

господарювання, але й відповідних інституційних структур в особі органів державної у вирішенні торговельно-економічних відносин на міждержавному рівні. У табл. 3 представлені обсяги експорту продукції зернопродуктового підкомплексу України у 2017-2019 роках.

Таблиця 3. Обсяги експорту продукції зернопродуктового підкомплексу України у 2017-2019 роках, млн дол. США

Вид продукції	Фізичний обсяг, тис. т			Грошовий обсяг, млн дол. США			2019 р. до 2017 р., %	
	Роки						Фізичний обсяг	Грошовий обсяг
	2017	2018	2019	2017	2018	2019		
Пшениця	17312,7	16373,4	20022,1	2759,1	3004,4	3658,4	115,6	132,6
Жито	25,0	103,9	13,2	3,9	15,5	3,9	52,8	100,0
Ячмінь	4855,9	3597,5	4143,4	710,6	681,9	710,1	85,3	99,9
Овес	11,0	8,1	9,7	1,7	1,8	2,3	88,2	135,3
Кукурудза	19393,8	21440,6	32345,9	2988,9	3506,1	5218,3	166,8	174,6
Рис	1,2	3,4	6,0	0,6	2,3	4,5	у 5 р.б.	у 7,5 р.б.
Гречка	0,5	0,7	1,2	0,3	0,4	0,5	у 2,4 р.б.	166,7
Просо	72,7	25,3	51,6	12,6	7,9	15,3	71,0	121,4
Крупи, та гранули із зернових культур	27,0	26,1	23,5	8,2	8,9	8,1	87,0	98,8
Хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби	100,5	104,1	103,5	139,3	153,1	173,5	103,0	124,6

Джерело: складено автором на основі [9, с. 49-50; 10, с. 53-54].

Як можемо спостерігати, незважаючи на спад у 2019 році, як порівняти з 2017 роком фізичного обсягу експорту за окремими видами продукції (зокрема, жита на 47,2 %, ячменю – 14,7 %, вівса – 11,8 %, проса – 39,0 %, круп і гранул із зернових культур – 29,0 %), спостерігається зростання (або ж відсутність падіння) обсягів грошових надходжень від експорту цих видів продукції. Також слід відзначити, що поряд із нарощуванням експорту рису та гречки, все ж, їх обсяги залишаються вкрай низькими, що, з однієї сторони, пояснюється традиціями господарювання та виробництва (для вирощування рису є придатними вкрай низька частка сільськогосподарських угідь в Україні), а з іншої – культурою споживання населення інших держав (закордоном гречка, здебільшого, використовуються в профілактичних лікувальних цілях, тоді як в Україні спостерігається усталена культура споживання цієї крупи).

Зі свого боку, в табл. 4 наведені обсяги імпорту продукції зернопродуктового підкомплексу в Україні у 2017-2019 роках.

Доцільно відзначити дещо негативну тенденцію для вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК щодо збільшення в 2019 році, порівнюючи з 2017 роком, обсягів імпорту, насамперед, переробленої продукції, а саме круп і гранул із зернових культур, а також хлібобулочних борошняних кондитерських виробів. Очевидно, що зростання обсягів імпорту окремих видів продукції, з однієї сторони, посилює конкурентне середовище для зернопродуктового підкомплексу АПК на внутрішньому аграрному ринку, а з іншої – формує передумови для більш якісного задоволення потреб і вподобань вітчизняного споживача.

Доцільно відзначити надмірну концентрацію частки основних експортерів зерна в Україні, серед яких такі зернотрейдери як: Нібулон, Кернел, Державна продовольчо-зернова корпорація України, Louis Dreyfus Company, Glencore, корпорації Cofco та Cargill. Частка цих зернотрейдерів у валовій структурі експорту продукції зернопродуктового підкомплексу у 2019 році становила понад 70,0%. Такий диспаритет обумовлений потребою в реалізації масштабних інвестицій (наприклад, для здійснення фрахту лише

одного судна для відправки 50 тис. т вантажу потрібно сплатити до 15 млн дол. США). Також значними є трансакційні витрати, що є наслідком недосконалості інституційного середовища регулювання експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК і наявністю бюрократичних перепон [11].

Таблиця 4. Обсяги імпорту продукції зернопродуктового підкомплексу в Україні у 2017-2019 роках, млн дол. США

Вид продукції	Фізичний обсяг, тис. т			Грошовий обсяг, млн дол. США			2019 р. до 2017 р., %	
	Роки						Фізичний обсяг	Грошовий обсяг
	2017	2018	2019	2017	2018	2019		
Пшениця	3,8	4,0	2,4	3,0	2,8	1,9	63,2	63,3
Жито	0,2	0,4	3,0	0,5	0,7	1,2	у 150 р.б.	у 2,4 р.б.
Ячмінь	8,2	7,4	9,5	2,0	2,5	2,9	115,9	145,0
Овес	0,0	0,7	3,1	0,0	0,1	0,6	-	-
Кукурудза	36,5	37,4	35,5	132,0	142,7	133,0	97,3	100,8
Рис	76,8	86,5	81,6	32,6	38,5	35,2	106,3	108,0
Гречка	15,9	11,5	14,4	4,8	2,3	4,5	90,6	93,8
Просо	0,4	0,4	0,0	0,1	0,1	0,0	-	-
Крупи та гранули із зернових культур	2,2	2,6	3,4	1,0	1,2	1,6	154,5	160,0
Хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби	14,4	18,8	25,9	40,5	56,9	81,7	179,9	у 2 р.б.

Джерело: складено автором на основі [9, с. 49-50; 10, с. 53-54].

Цілком логічним є те, що така концентрація частки експорту зерна в руках декількох зернотрейдерів стримує параметри ефективного функціонування організаційно-економічного механізму реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України й фактично унеможлиблює доступ дрібних і середніх виробників до інструментів експортної торгівлі.

Для розуміння масштабів і стратегічно вагомої ролі зернопродуктового підкомплексу АПК України в забезпеченні світової потреби у зерні представлено баланси світового ринку пшениці у розрізі основних країн-експортерів у 2019-2020 маркетинговому році (табл. 5). Як можемо спостерігати, Україна посідає 5-те місце у світі за обсягами експорту пшениці, поступаючись лише таким країнам як Російська Федерація, країни ЄС, Сполучені Штати Америки та Канада.

Таблиця 5. Баланс світового ринку пшениці у розрізі основних країн-експортерів у 2019-2020 маркетинговому році, млн т

Країни-експортери	Початкові запаси	Виробництво	Експорт	Кінцеві запаси
Російська Федерація	7,7	74,2	34,5	7,4
Країни ЄС	9,8	151,3	27,0	11,6
США	29,2	52,3	25,9	27,2
Канада	4,7	33,3	24,0	5,1
Україна	1,4	29,0	19,0	1,7
Аргентина	1,4	20,0	14,0	1,5
Австралія	4,9	21,0	12,5	5,0
Казахстан	1,3	14,0	7,5	1,3

Джерело: складено автором на основі [11].

Якщо проаналізувати географічну структуру експорту вітчизняної аграрної продукції, частка продукції зернопродуктового підкомплексу в якій складає 44,7 %, то можемо відзначити достатній рівень диверсифікованості зовнішніх аграрних ринків (рис. 3): позитивним аспектом є нарощування в структурі експорту країн ЄС (33,5 %), натомість частка краї СНД скоротилася до 6,5 %. Потужною емністю відзначається ринок країн Азії, насамперед, Китаю та Індії. Безперечно, що такий географічний розподіл

основних напрямів експорту продукції дозволяє мінімізувати ризики зриву підписаних контрактів і прояву гібридної економічної агресії з боку Російської Федерації, яка тривалий час залишалась основним партнером України в торгівлі продукцією АПК.

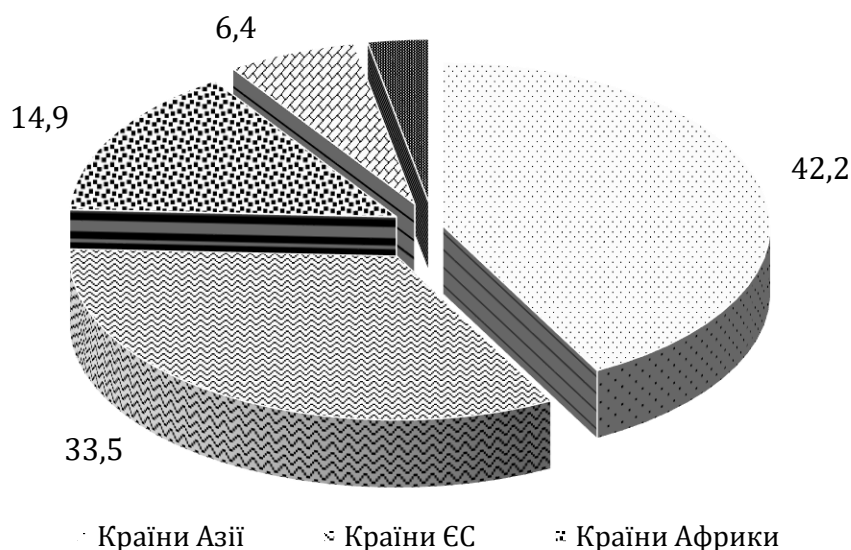

Рис. 3. Структура експорту аграрної продукції України за географічними напрямками в 2019 році, % (авторська розробка на основі [12])

У 2019 році вітчизняний зернопродуктовий підкомплекс АПК наростив рекордний експорт зерна, який у фізичному еквіваленті склав 56,7 млн тон, а у грошовому - 9,6 млрд дол. США. Аналіз основних країн-імпортерів вітчизняного зерна засвідчив, що лідируючі позиції займають Єгипет, Китай та Іспанія (табл. 6). Причому, останні наростили у 2019 році, як порівняти з 2018 роком, обсяги імпорту зерна з України на 97 %, 56 % й 19 %, відповідно. У 2019 році в десятку країн-імпортерів вітчизняного зерна потрапила Туреччина й одразу зайняла 4 місце в рейтингу, що формує сприятливі перспективи нарощування співпраці, з огляду на наявність у цій країні потужного платоспроможного попиту на ринку й зручну логістику транспортування зерна з вітчизняних портів.

Таблиця 6. Основні країни-імпортери вітчизняного зерна, 2019 рік

Країна-імпортер	Обсяг поставленого зерна, млн дол. США	Місце країни-імпортера в рейтингу
Єгипет	1311	1
Китай	859	2
Іспанія	765	3
Туреччина	718	4
Нідерланди	624	5
Індонезія	538	6
Бангладеш	421	7
Ізраїль	317	8
Туніс	293	9
Італія	283	10

Джерело: складено автором на основі [13].

Якщо проаналізувати структуру експорту зерна у розрізі основних країн-імпортерів, то можна зробити висновок, що десять топ-країн імпортерів займають частку 63,5 %. Так само сумарна частка країн ЄС серед них, а саме Іспанії, Нідерландів та Італії, складає 17,2 %. Доцільно відзначити, що в подальшому поглиблення потребує диверсифікація збутових ринків експорту продукції вітчизняного зернопродуктового підкомплексу АПК, що забезпечить мінімізацію ризиків його надмірної залежності від кон'юнктури на ринках цих країн.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, підсумовуючи результати оцінювання стану реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК України можна констатувати таке: 1) протягом останнього періоду відбулася стратегічна переорієнтація вітчизняного експорту зерна та продуктів його переробки з ринків країн СНД і Російської Федерації на ринку країн Азії та Європейського Союзу; 2) суттєвим є переважання обсягів експорту продукції зернопродуктового підкомплексу АПК над обсягами її імпорту; 3) попри нарощування експортних потужностей, вкрай низькою залишається доля продукції з високою часткою доданої вартості; 4) ефективність реалізації зовнішньоекономічного потенціалу зернопродуктового підкомплексу АПК є недостатньою, з огляду на його наявні природно-ресурсні потужності та перспективи лібералізації світового аграрного ринку.

Список літератури

1. Тюріна Н. М., Шелест Є. О. Сутнісні характеристики експортного потенціалу. *Проблеми науки*. 2007. № 7. С. 45–51.
2. Бегма В. М., Мазуров Г. І. Деякі аспекти визначення експортного потенціалу українського обороннопромислового комплексу. *Вісник Хмельницького нац. ун-ту*. 2009. № 4. Т. 3. С. 189–196.
3. Авксентієва І. В. Оцінка експортного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2006. № 4. С. 55–57.
4. Клименко Н. А. Менеджмент експортно-імпортного потенціалу АПК України. *Науковий вісник НАУ*. 1998. № 4. С. 191–199.
5. Березін О. В., Карпенко Ю. В. Теорія і практика забезпечення ефективного використання потенціалу торговельних підприємств: монографія. Полтава: ІнтерГрафіка, 2012. 203 с.
6. Фещенко О. М., Ільченко В. М. Управління потенціалом інноваційного розвитку підприємств АПК на експортних ринках. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. Т. 2. С. 229–236.
7. Ключник А. В., Галунець Н. І., О. О. Олійник Інвестиційно-інноваційна активність як необхідна умова формування зовнішньоекономічного потенціалу аграрного сектору економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 834–839.
8. Сільське господарство України за 2018 рік : стат. зб. / відп. за вип. О. М. Прокопенко; Держ. служба статистики України. Київ, 2019. 235 с.
9. Зовнішня торгівля України: статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2020. 166 с.
10. Зовнішня торгівля України: статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2019. – 172 с.
11. Експортні рекорди зерна. URL: <https://ambarexport.ua/blog/export-records-of-grain>.
12. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Tyurina, N. M. Shelest, YE. O. (2007). «Essential characteristics of export potential». *Problemy nauky*. № 7, pp. 45–51.
2. Behma, V. M. Mazurov, H. I. (2009). «Some aspects of determining the export potential of the Ukrainian defense industry». *Visnyk Khmel'nyts'koho nats. un-tu*. № 4, pp. 189–196.

-
3. Avksentiyeva, I. V. (2006). «Estimation of export potential of the enterprise». *Ekonomika ta derzhava*. № 4, pp. 55–57.
 4. Klymenko, N. A. (1998). «Management of export-import potential of the agro-industrial complex of Ukraine». *Naukovyy visnyk NAU*. № 4, pp. 191–199.
 5. Berezin, O. V., Karpenko, Y. V. (2012). *Teoriya i praktyka zabezpechennya efektyvnoho vykorystannya potentsialu torhovel'nykh pidpryyemstv*. [Theory and practice of ensuring the effective use of the potential of trade enterprises]. Inter Hrafika. Poltava. Ukraine.
 6. Feshchenko, O. M., Il'chenko, V. M. (2011). «Management of potential of innovative development of agro-industrial enterprises in export markets». *Marketynh i menedzhment innovatsiy*. № 4, pp. 229–236.
 7. Klyuchnyk, A. V. Halunets', N. I. Oliynyk, O. O. (2014). «Investment and innovation activity as a necessary condition for the formation of foreign economic potential of the agricultural sector of the economy of Ukraine». *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*. № 2, pp. 834–839.
 8. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny za 2018 rik*. [Agriculture of Ukraine for 2018]. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
 9. State Statistics Service of Ukraine (2020). *Zovnishnya torhivlya Ukrayiny*. [Foreign trade of Ukraine]. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
 10. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Zovnishnya torhivlya Ukrayiny*. [Foreign trade of Ukraine]. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
 11. Eksportni rekordy zerna (2020). [Export records of grain]. Available at: <https://ambarexport.ua/blog/export-records-of-grain>.
 12. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil's'koho hospodarstva Ukrayiny (2020). [Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
 13. Official site (2020). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2020 р.